

DOMINEU LA TERRA?

Aportacions teològiques al problema ecològic

Alfonso García Rubio

0. Presentació
1. Crisi ecològica i patologia de l'esperit humà
2. Les crítiques a la teologia de la creació
3. Teologia i crisi ecològica
4. Conclusions
5. Qüestions per al diàleg

A. García Rubio és professor de Teologia a la Universitat Catòlica de Rio de Janeiro. Aquest Quadern recull, resumit, el capítol 14 del llibre de l'autor titulat: *Unidade na pluralidade*, publicat a Brasil per Edicions Paulines el 1989. El publiquem amb el vist-i-plau d'autor i editor.

PRESENTACIÓ

Un dels motius pels quals la Civilització Industrial és més contestada és per l'ús depredador i destructiu del medi ambient. Aquesta contestació és un dels punts bàsics que es troba a l'arrel del naixement del món post-modern. La reacció es justifica plenament. No es van escoltar les veus aïllades que abans havien denunciat els abusos contra la natura. Avui aquestes veus formen un clamor immens. Ja no es tracta d'avisos procedents dels científics més responsables o dels homes públics més clarividents. Són persones corrents les que perceben i sofreixen les conseqüències de la crisi ecològica que ha creat aquesta Civilització Industrial. Com de costum, els més pobres són els més perjudicats.

Seria ingenu creure que el problema ecològic es podria resoldre mitjançant una mera reorientació de les aplicacions tècniques de les investigacions científiques o bé amb canvis en les prioritats del plantejament econòmic. El que està en joc no és aquest o aquell punt concret de la relació home-natura, sinó tot el conjunt de relacions desenvolupades pel món modern occidental. És la visió fonamental que orienta aquestes relacions la que es qüestiona. Elements culturals, filosòfics, científics i també religiosos hi són implicats.

La teologia hi està directament interessada, no solament perquè es tracta d'un problema gravíssim de la humanitat que el cristià ha d'afrontar col·laborant amb els altres en la recerca d'una solució, sinó també i de manera especial, perquè la pròpia teologia cristiana ha estat acusada de ser, en part, responsable de la crisi actual. Efectivament, l'Església, criticada en el món modern per haver-se oblidat de la realitat actual, passa avui a ser criticada en el món post-modern per haver estat una de les causes de destrucció i devastació de la natura. Especialment a causa de la seva teologia de la creació, el cristianisme és avui acusat d'haver originat i impulsat el progrés i la seva estúpida actitud, suïcida i arrogant amb el medi ambient.

Dividirem aquest quadern en tres seccions.

- Dades que indiquen la gravetat de la situació ecològica actual. Síntomes d'una malaltia existent en l'home i en la societat.
- Raons de les crítiques fetes a la teologia bíblico-cristiana, en connexió amb el problema ecològic.
- Situar la teologia de la creació de manera que pugui afrontar amb creativitat aquests problemes, col·laborant en la recerca d'una societat viable.

1. CRISI ECOLÒGICA I PATOLOGIA DE L'ESPERIT HUMÀ

1.1. ELS DESAFIAMENTS

Els problemes ecològics que avui amenacen la humanitat són ben coneguts i han estat objecte de nombrosos estudis. Aquí ens limitarem a enumerar els que semblen més preocupants.

1.1.1. Superpoblació i insuficiència d'aliments

Les 2/3 parts de la humanitat estan mal alimentades i gairebé un 60% de la població mundial passa fam. De 30 a 40 milions d'éssers humans moren cada any a causa del desnodriment. El problema de la fam no és bàsicament el de la manca d'aliments, sinó el de la seva injusta distribució. Si es distribuïssin d'una manera més justa entre tots els habitants de la terra, els aliments existents serien suficients per a una alimentació raonable. Però, encara que es fes aquesta distribució més justa i raonable, el futur continuaria sent amenaçador atès el creixent desnivell entre el creixement demogràfic i el de la producció d'aliments.

1.1.1. Esgotament de les reserves naturals

La Civilització Industrial obtingué la seva energia principalment de primeres matèries no renovables (combustibles fòssils, sobretot carbó i petroli). I utilitzà aquestes primeres matèries sense control, com si haguessin de durar per sempre. Recentment s'ha vist que aquests recursos eren limitats i es van exhaurint. La recent crisi del petroli és només un exemple alarmant. En el camp energètic trobem un profund desnivell que s'accelera de manera vertiginosa: d'una banda, el rapidíssim creixement de la utilització d'energia en el món de la Civilització Industrial; d'altra, la limitació dels recursos naturals pel que fa a combustibles fòssils. Encara que no se sàpiga amb certesa la quantitat de la reserva total d'aquests combustibles, és limitada i no renovable.

1.1.3. Pol·lució

La contaminació de la Terra augmenta a un ritme esglaiador. La pol·lució mundial s'ha duplicat en tan sols 14 anys. La capacitat que té el planeta Terra per a suportar la contaminació és certament limitada. La pol·lució es presenta avui en formes molt diversificades:

— *pol·lució de l'aire* causada pel fum de fàbriques, detritus industrials i sobretot pels vehicles de motor que retiren de l'aire grans quantitats d'oxigen i alhora desprenen gasos tòxics nocius per a la vida.

— *devastació de florestes i destrucció de la cobertura vegetal* en extenses regions de la Terra amb el consegüent empobriment del sòl i l'extinció de moltes espècies animals i vegetals.

— *pol·lució de rius, llacs i àdhuc del mar*, juntament amb l'escassetat creixent d'aigua dolça.

— *pol·lució derivada de la urbanització descontrolada*: el soroll intolerable (pol·lució sonora), l'aire quasi irrespirable, masses humanes amuntegades a les perifèries de les grans ciutats on viuen en condicions de vida infrahumanes (hàbitat, salut, educació, promiscuïtat, criminalitat...), deixalles i detritus de tot tipus (residus radioactius inclosos), contaminació d'aliments per l'ús de tòxics nocius per a la salut humana, etc.

— pol·lució atòmica, causada per la radiació procedent, tant de l'explosió d'enginyers nuclears bèl·lics, com de les centrals nuclears.

En resum: la pol·lució assoleix avui nivells molt perillosos per a la salut i per a la simple supervivència de l'home.

1.1.4. La cursa d'armaments

Gairebé la meitat dels científics i tècnics del món es dediquen a la invenció, perfeccionament i producció d'armaments. Esborrona la capacitat monstruosa de destruir la vida a la Terra amb aquestes armes nuclears que posseeix avui una minoria de buròcrates i tècnics. Són una gravíssima amenaça per a la supervivència de l'ésser humà. D'altra banda, l'enorme quantitat de recursos humans, científics i financers destinats a la indústria de la mort, constitueix un intolerable escàndol davant la misèria en què viuen tants pobles.

1.1.5. Crisi ecològica i injustícia internacional

L'intolerable escàndol de què parlava Pau VI es refereix, no solament a la cursa armamentística, sinó també al model global de desenvolupament del món ric industrialitzat. Un desenvolupament que ha aconseguit augmentar l'abisme que separa els països rics dels pobres. Els països rics devoren voraçment els recursos naturals de la Terra, els propis i, de manera especial, els recursos dels països perifèrics. Són aquests els que contribueixen de manera decisiva al desenvolupament dels països rics i a canvi reben només petites engrunes de progrés. Per alimentar el seu desenrotllament, els països rics moltes vegades gasten més recursos dels que tenen per ells els països subdesenvolupats. Es calcula que els 13 països més industrialitzats produeixen el 80% de la pol·lució mundial. Pel que fa a això, convé cridar l'atenció sobre l'equació de l'"efecte degradant total": tot ésser humà produeix un efecte contaminant sobre el medi ambient. Doncs bé, l'efecte degradant total produït per tots els éssers humans depèn de tres factors: "població total x consum de recursos naturals per persona x contaminació del medi ambient per persona".

Tots tres factors contribueixen a l'efecte contaminador total. Ara bé, tots tres augmenten d'una manera alarmant. Però cal anar en compte per no distribuir la responsabilitat de manera igual entre tots els pobles. La població creix més ràpidament al Tercer Món, però els altres dos factors creixen molt més als països rics industrialitzats. En ells, el consum de recursos naturals i la pol·lució del medi ambient són incomparablement superiors als nivells dels països pobres.

Limitant-nos a la contaminació del medi ambient Ch. Birch calcula que un australià o un nord-americà (Ch. Birch és australià) produeixen una pol·lució 20 vegades més gran que un indonesi o un kenian. Ens trobem, així, davant un altre aspecte de la hipocresia i de la injustícia

de les relacions internacionals. No hi ha dubte que tots els pobles són cridats a realitzar una paternitat responsable. Avui ningú no defensa un creixement demogràfic descontrolat. La hipocresia i la injustícia es troben en el fet que els països rics intenten imposar, per diferents mitjans, un control demogràfic als països pobres sense respectar la seva dignitat ni els drets de les parelles i d'aquests pobles. Aquestes campanyes semblen oblidar que els grans factors de la degradació del medi ambient i els grans depredadors i consumidors dels recursos naturals són els països rics -i les minories riques dels països pobres-. És hipocresia posar l'accent del problema ecològic en l'explosió demogràfica del pobres, deixant en un llunyà segon pla el tipus de progrés que els països rics han desenvolupat i continuen desenvolupant.

1.2. L'ARROGÀNCIA MORTAL DE L'HOME DE LA CIVILITZACIÓ INDUSTRIAL

La simple enumeració dels ítems que constitueixen la crisi ecològica no és suficient. Cal arribar a un diagnòstic més radical. Els problemes ecològics estan interrelacionats entre si; presenten una simptomatologia que apunta cap a un mal més profund, situat en el propi home.

Parlant amb propietat, no és la naturalesa la que està malalta, sinó l'ésser humà. La naturalesa ha emmalaltit a causa de l'home, com a resultat de la greu malaltia que afecta l'home. El caràcter d'aquesta malaltia es pot presentar amb poques paraules: *el tipus de relació entre l'home i la natura, desenvolupat sobretot a partir de la Revolució Industrial, presenta una gran perversió, car està fonamentat en unes premisses falses*. Denunciar la falsedat d'aquestes premisses és indispensable per canviar substancialment aquest tipus de relació. Quines són aquestes falses premisses? Seguim el resum del científic G. Bateson:

- a) nosaltres *contra* el medi ambient
- b) nosaltres *contra* els altres homes
- c) només compta l'*individu* (o el grup o la nació en tant que individualitzats)
- d) nosaltres *podem* controlar unilateralment el medi ambient i *hem de* procurar fer efectiu aquest control
- e) vivim dins de "fronteres" que podem allargar indefinidament
- f) el determinisme econòmic obeeix al sentit comú
- g) la tecnologia resoldrà tots els nostres problemes

L'arrogància d'aquestes afirmacions només és comparable a la seva falsedat; però, de fet, han orientat la relació de l'home modern amb la natura.

Un home amb aquesta visió de si mateix i, alhora, dotat d'una poderosa tecnologia, constitueix una amenaça gravíssima per a la pròpia supervivència i la de tota l'espècie humana. El procés tecnològic ha donat a l'home la possibilitat de dominar la naturalesa d'una manera abans insospitada. Però aquest domini s'ha revelat destructiu, depredador, irresponsable i arrogant en un grau aterridor.

Doncs bé, la malaltia antropològica que condueix l'home a aquesta manera errada de relacionar-se amb la natura, és la mateixa que el porta a oprimir i cosificar, en benefici propi, altres homes, classes i pobles. Els problemes ecològics apunten cap a la mateixa malaltia que se situa a l'arrel de la relació inhumana desenrotllada a l'època de les conquestes, colonitzacions, neocolonialismes i imperialismes sorgits de la Civilització Industrial. Amb una expressió feliç, G. Bateson advoca per la urgent necessitat d'una "ecologia de l'esperit".

És l'home qui està malalt, l'home occidental modern. Per això, l'enfrontament amb els desafiaments ecològics, si bé s'ha de realitzar des de diversos fronts, no pot prescindir de la denúncia i correcció dels falsos valors i falses idees desenrotllades per la Civilització Industrial. I la primera i fonamental idea que cal corregir i superar és que l'home està separat de la natura, a la qual veu com una enemiga que cal conquerir.

L'home no és una mònada solitària i independent enfrontat a tothom i a tot. Ja des del punt de vista de la biologia això és un gran error. La biologia actual ha corregit la teoria darwiniana de la selecció natural de la següent manera: la "unitat de supervivència" no és l'espècie o la subespècie, sinó l'"organisme més el seu medi ambient". Des del punt de vista biològic, l'home i l'espècie humana estan condemnats a l'extinció si persisteixen a destruir el seu medi ambient. La lluita de l'home contra la natura ha arribat ja a situar en estat d'alt risc la supervivència de l'espècie humana. Cal dir "prou!": la destrucció del medi ambient significa la destrucció de l'home. La biologia condemna l'home de la Civilització Industrial: tot organisme que destrueix el seu medi ambient, s'autodestruïu.

La cibernetica va ajudar, en les darreres dècades, a revisar les bases de l'antropologia moderna. Davant l'individualisme modern, la cibernetica valora molt la complexitat de les interrelacions constitutives de la vida i, particularment, de la vida humana. L'individu humà constitueix un sistema extremament complex, estretament connectat amb un altre sistema més gran que és la societat de la qual forma part. I tant l'individu com la societat estan íntimament relacionats amb un *ecosistema* o medi ambient vital on es desenvolupa la vida. Competències i dependències mútues, en difícil i delicat equilibri, componen la complexa xarxa de relacions a l'interior del sistema format per l'individu humà, al sistema format per la societat i, igualment, al sistema global format pel medi ambient. No té fonament científic la visió del "jo" separat de la corporeïtat, de la societat humana i del medi ambient.

Cal assumir que l'home i la societat formen part integrant d'un sistema més ampli i englobant. Els objectius que l'home pretén no es poden realitzar, sense greus riscos, desconeixent o menyspreant el sistema en el qual estan inserits l'ésser humà i la societat. No es tracta pròpiament d'una importància excessiva conferida al subjecte humà, sinó que se li ha concedit a expenses de la corporeïtat, del medi ambient i de la comunitat humana. Cal desenvolupar una dialèctica d'*inclusió* entre els aspectes positius de la realitat humana (subjecte-corporeïtat-medi ambient), la qual cosa exigeix una relació d'integració. L'afirmació unilateral del subjecte, portada per la Civilització Industrial fins a les seves últimes conseqüències, ha col·locat el món actual en un greu atzucac. La problemàtica ecològica se situa, doncs, predominantment, al nivell dels sistemes o, més ben dit, a l'àmbit de la interrelació dels ecosistemes. La importància concedida al sistema no s'ha d'interpretar com a menyspreu o negació de la llibertat humana. Però la llibertat es desenrotlla comptant amb pressupostos i condicionaments propis del sistema en el qual es desenvolupa, els quals s'han de respectar per tal de no viure una llibertat

homicida i suïcida. Quan l'ésser humà creu que té un poder total sobre el medi ambient comet un error tràgic, tan greu com quan creu que té un poder total sobre els altres éssers humans.

2. LES CRÍTQUES A LA TEOLOGIA DE LA CREACIÓ

La teologia de la creació, en el seu intent de diàleg amb el món modern, ha procurat mostrar que la fe en Déu creador, no solament no és contrària al progrés científico-tècnic, sinó que és una de les causes que el van fer possible a l'occident europeu. L'home, creat a imatge de Déu, és l'administrador responsable del món, cridat a “dominar-lo” i a posar-lo al servei de la humanització de tots els homes. Però la teologia cristiana sempre afegeix que es tracta d'un *domini responsable* i no arbitrari. La teologia de la secularització, des de F. Gogarten, ha desenvolupat aquesta perspectiva, darrerament present, tant a la teologia protestant com a la catòlica.

Recentment, tanmateix, tot aquest treball teològic entrà en crisi. La teologia de la creació amb la seva dimensió antropològica i, especialment, amb la importància atribuïda al manament de dominar la Terra, és actualment qüestionada. Aquesta crítica ha sorgit als països més rics i desenvolupats. G. Bateson, ja el 1970, plantejava cruament aquesta qüestió: “Si vostès col.loquen Déu fora de l'univers, de cara a la seva creació, i si diuen que han estat creats a la seva imatge, aleshores es consideraran, d'una manera totalment lògica, com exteriors a les coses que els envolten i, fins i tot, oposats a elles. I com que vostès s'apropien tot allò que pertany a l'esperit en exclusivitat pròpia, pensaran que el món que els envolta es troba totalment privat d'aquest esperit i que, per tant, no té dret a cap consideració moral o ètica. Semblarà que el medi ambient els pertany amb l'únic objectiu de ser explorat per vostès. Així, pensaran que la unitat de supervivència es compon de vostès mateixos, dels seus semblants i dels seus pròxims i els situaran en oposició al medi ambient d'altres unitats socials i d'altres races o dels animals o, fins i tot, dels vegetals”. Si a aquest tipus de relació amb la natura unim la possessió d'una tecnologia avançada, les “oportunitats de supervivència seran les mateixes que les d'una bola de neu a l'infern”. Aquestes afirmacions de G. Bateson configuren una duríssima acusació contra la fe bíblica en el Déu creador o, almenys, contra la interpretació occidental d'aquesta fe.

Ja en el camp teològic, L. White, J. Cobb, C. Amery i d'altres han fet acusacions semblants. Per aquests autors, el manament del Gènesi de “dominar la terra” (Gn 1, 28) comportà conseqüències desastroses a l'època de la Revolució Industrial. La cosificació, manipulació, degradació i destrucció del medi ambient, trobà una arrel profunda en el relat Sacerdotal. L. White critica, tant la ideologia subjacent a la ciència moderna, com la visió antropològica de l'Església, ja que ambdues pressuposen quelcom comú: la consideració de l'home com a algú radicalment superior i destacat en el si d'una natura dessacralitzada per la ciència i per la fe cristiana. La crítica contra l'arrogància de la Civilització Industrial també s'aplica ara a les Esglésies i a l'home cristià occidental. Segons L. White, l'orgull i el distanciament cristià respecte de la natura -que trobarien el seu fonament en la teologia de la creació- penetren a fons en la ideologia moderna del progrés i en la manera com s'ha desenvolupat i la seva aplicació a la tècnica.

En conseqüència, el cristianisme seria culpable, almenys parcialment, d'haver fonamentat i alimentat el procés seguit per la Civilització Industrial, amb totes les seves aberracions. Les antigues crítiques d'alienació, de fugida del món, de tancament al progrés i altres de semblants, són bandejades i donen pas a noves acusacions en sentit contrari: el cristianisme tindria una

gran part de culpa en el descontrolat dinamisme del progrés modern i en l'hibris de la Civilització Industrial que degraden greument el medi ambient i condueixen l'home molt a prop de l'autodestrucció. El cristianisme és acusat d'estar al servei de la mort: abans perquè no afavoria, sinó que combatia, les forces del progrés que estaven (suposadament) al servei de la vida i del benestar de tothom. Ara perquè estaria impulsant un progrés que és un destructor mortal de la vida.

Així com calgué respondre a les imputacions d'alienació, avui és indispensable afrontar l'acusació que la fe cristiana és a la base de la crisi ecològica actual. Intentarem de respondre a la secció següent, amb l'objectiu de preparar el terreny a una correcta teologia de la creació que pugui contribuir positivament a la recerca d'una sortida al problema de la crisi ecològica.

3. TEOLOGIA I CRISI ECOLÒGICA

3.1. LES TRADICIONS HERMENÈUTIQUES PROCLAMATIVA I MANIFESTATIVA

La possibilitat que la teologia de la creació hagi sofert una ideologització al servei dels objectius de la Civilització Industrial no s'ha de descartar precipitadament. És més, ja abans de l'època moderna, podem reconèixer, amb L. White i C. Amery, l'existència en el món cristià d'una tendència que entenia Gn. 1, 28 en el sentit del domini arrogant, en nom del Creador, sobre el món de la natura. Amb tot, es tracta simplement d'una tendència més en la complexa història del cristianisme.

Les Esglésies orientals van recórrer un camí ben diferent: en la relació amb el món va predominar una perspectiva contemplativa en què el món era considerat, sobretot, com un senyal a través del qual Déu es revela. A l'Occident també van existir pròspers moviments contemplatius, així com una comprensió de la vida religiosa i cristiana que cercava una vivència evangèlica, no solament en termes de fraternitat entre els éssers humans, sinó també en termes d'una relació harmoniosa amb la natura. Francesc d'Assís no és l'únic cristià occidental que va veure en la natura el seu valor simbòlic, més enllà de la seva funció utilitària i de manipulació. Pares del desert, franciscans, benedictins de Cluny, germans de Foucault i d'altres, es van situar, en relació amb la natura, de manera ben diferent a l'altivesa moderna. Tot això no hauria de semblar estrany a ningú, atès que a la Bíblia hi trobem dues maneres ben diferents d'entendre la relació entre l'ésser humà i la resta de la creació. Sobre la creació hi ha dues tradicions interpretatives, a les quals denominem -seguint J. Buchanan (qui pren aquesta distinció de P. Ricoeur) tradició hermenèutica *proclamativa* i tradició hermenèutica *manifestativa*.

3.1.1. Hermenèutica proclamativa

La línia hermenèutica que veu en la història de la salvació el centre de l'Antic Testament és la que (per raó de l'influx de G. von Rad en el camp de l'exègesi i de K. Barth en l'àmbit teològic) s'imposà àmpliament en les últimes dècades, tant a la teologia protestant com a la catòlica. Segons aquesta interpretació, la creació s'ha d'entendre en funció i al servei de la salvació; la creació és ja l'inici de la història de la salvació. Aquesta línia interpretativa correspon a la *tradició proclamativa*, puix que dóna privilegi a la *paraula*, paraula de la tradició i paraula profètica. Dóna una forta preferència al compromís *ètic* i a la història com a temps de maduració obert a una plenitud. L'home es destaca nítidament de la naturalesa. És una tradició que accentua l'antropocentrisme en la seva consideració del món creat. Hom dessacralitza la natura. El fonament de la perspectiva que presenta l'home com a dominador de la natura es troba en aquesta tradició proclamativa. És oberta, com a possibilitat, a la visió científic-tècnica de la natura i, en tant que se la desfigura, pot degenerar fàcilment en suport d'un domini abusiu i depredador del medi ambient per l'home. També es pot entendre en termes de distanciament arrogant de l'home enfront de la natura, amb les desastroses conseqüències que això comporta per a la qualitat de vida i per a la pròpia supervivència de l'ésser humà.

3.1.2. Hermenèutica manifestativa

Una segona línia hermenèutica, que correspondria a la *tradicció manifestativa*, subratlla la participació de l'home en el cosmos destacant la seva salvació precisament en tant que membre de la globalitat del món creat. És el cosmos que ha de ser renovat i, amb ell, l'home. L'interès cosmocèntric hi és molt accentuat i així corregeix la interpretació proclamativa. Si aquesta realça la particularitat de l'home i la seva separació del món natural, la tradició manifestativa subratlla la seva inserció i participació en el cosmos. L'home resta íntimament unit a la globalitat del món creat, de tal manera que la seva salvació no es pot separar de la salvació i destí del cosmos. Aquesta tradició és present sobretot a la literatura sapiencial i apocalíptica. La salvació apareix més relacionada amb la creació que amb la història.

És ben notori que, tant la literatura sapiencial com l'apocalíptica, van influir en el Nou Testament, sobretot en la seva cristologia i escatologia. El cosmos ocupa un lloc més important en el Nou Testament que en la Bíblia hebrea. En el Nou Testament no pot ser bandejat com a irrellevant la relació home-cosmos de cara a la salvació. Certament l'apocalíptica no transmet una visió objectiva de la realitat, i la manera de veure el món, pròpia de la literatura sapiencial, és molt lluny de coincidir amb la visió del món desenvolupada per la ciència moderna. I es pot dir el mateix pel que fa als elements cosmològics presents en el Nou Testament. Però, donant tot això per descomptat, no hi ha dubte que la salvació-alliberació de l'home, segons el Nou Testament, no es pot separar de la salvació del món del qual forma part l'home. Potser el text més clar que hi fa referència, si bé no l'únic, és Ro. 8, 19-23. El destí de l'home i del cosmos estan indissolublement units. D'aquesta manera, el compromís cristià per l'alliberament integral de l'home, inclou ineludiblement el món en què viu l'ésser humà.

3.2. Gn 1, 28 : FONAMENT DEL DOMINI ARBITRARI SOBRE EL MEDI AMBIENT?

Aquest text, ¿es troba a l'arrel de l'orgull modern que destrueix el medi ambient i posa en perill la supervivència humana? ¿No parla el text del *domini* sobre la naturalesa que l'home ha d'exercir en la seva qualitat d'imatge de Déu?

És important recordar que la set de poder existent en el cor humà va portar, no solament a negar la resta en tant que diferent englobant-lo en la totalitat objectivant del subjecte (E. Levinas), sinó també a instrumentalitzar la fe en la creació de tal manera que el manament de "sotmetre la terra" s'entengués en termes de domini i de conquesta sense límits del cosmos. Així, indica J. Moltmann, l'ésser humà pretén assemblar-se ("imatge") al Déu Tot-poderós. Com més poder exerceix sobre els altres éssers humans i sobre el món de la naturalesa, més diví es tornarà el subjecte humà. Aquí topem amb una conseqüència més del subjectivisme modern. Déu fou percebut com a "subjecte absolut" i el món merament com a *objecte* de la seva acció creadora i sustentadora. De tal forma que el distanciament entre la transcendència divina (Subjecte) i la immanència del món (objecte) es va articular mitjançant una relació dualista d'oposició-exclusió mútua i va servir de justificant filosòfico-teològic per al distanciament entre l'ésser humà (subjecte) i el cosmos (objecte). Així com Déu Tot-poderós és Senyor absolut del món creat, l'ésser humà, creat a la seva imatge, haurà de desenrotllar cada vegada més el domini sobre el cosmos, merament objectivat.

Fins i tot en la traducció tradicional "...ompliu la terra i sotmeteu-la, domineu..." etc., no es pot concloure que el text orienti cap a un domini arbitrari i irresponsable. L'home, imatge de Déu, ocupa un lloc especial a la creació. Però un lloc especial no significa un distanciament orgullós i arrogant en relació amb els altres éssers creats. L'home és criatura; tan criatura com qualsevol altra. En tant que imatge de Déu, és diferent de les altres criatures: *és responsable* (cradat a respondre) de la pròpia vida, de les relacions inter-humanes i de la natura. És cradat a respondre sobretot davant Déu. El poder sobre la naturalesa queda limitat pel servei real a l'home, a tots els homes i, a través d'ells, a Déu. En aquesta perspectiva, Gn. 1, 28 no s'orienta vers una relació de manipulació i ús abusiu de les coses creades. La fe en Déu creador no fonamenta l'altivesa de l'home en la seva relació amb la natura ni en la seva utilització irresponsable.

L'home no és pròpiament el senyor de la creació (només Déu és senyor), sinó el seu administrador, i d'ell s'espera que l'administri sàviament i responsable. Allò que l'home occidental ha fet i continua fent amb la natura no s'ha de connectar amb el missatge de Gn. 1, 28. Es tracta clarament d'un domini *irresponsable* i d'una arrogància que se situen a l'extrem oposat d'allò que significa ésser imatge de Déu segons la fe bíblica.

El domini depredador, abusiu, merament instrumentalitzador del món, no constitueix una administració responsable. En primer lloc, perquè el progrés obtingut només ha beneficiat una minoria en detriment de la gran majoria dels éssers humans. L'abisme que separa rics i pobres no ha fet més que augmentar. En segon lloc, es tracta d'un progrés fonamentat en una relació amb la natura de tipus mecanicista i tecnocràtic que amenaça la pròpia supervivència de l'espècie humana.

Tot això és veritable, fins i tot mantenint la traducció tradicional de Gn. 1, 28: "*sotmeteu la terra...*". Però darrerament han sorgit dubtes pel que fa a l'exactitud d'aquesta traducció. Segons alguns exegetes, una altra possible traducció seria "preneu possessió de la terra". El text al·ludiria així al dret de cada poble d'instal·lar-se en el seu propi territori, i el domini sobre els animals significaria simplement el fet de domesticar-los al servei de l'home. Però, sigui quina sigui la traducció que calgui adoptar, *el domini de la naturalesa desenvolupat per la Civilització Industrial no és el resultat de la fe en el Déu creador, sinó la conseqüència de la ideologia moderna del progrés i del subjectivisme antropològic dualista.*

De manera que Gn. 1, 28 no s'hauria d'aduir com a rel i incentiu dels abusos que la Civilització Industrial ha perpetrat contra la natura. Al contrari, la teologia de la creació pot oferir un fonament important per a una teologia de la naturalesa realment ecològica. Fonament necessari, si bé no total, puix que una "teologia ecològica" també necessita reflexionar sobre el pecat i la redempció.

3.3. EL PECAT I LA REDEMPCIÓ EN LA RELACIÓ HOME-MEDI AMBIENT

Acceptant la proposta del Creador, l'home es converteix en administrador responsable del món creat, capaç de percebre el sentit profund del conjunt del cosmos i de respondre a l'apel·lació que procedeix del Creador i de les criatures. Però aquesta resposta només és possible quan l'home viu assumint la vocació que procedeix de Déu. Quan se separa de Déu, l'home desfigura la relació amb el cosmos i perd de vista el significat de la creació segons el projecte

de Déu. Tancat en l'autoadoració orgullosa i impulsat per la voluntat de poder, l'ésser humà perverteix les relacions entre l'home i la dona, les relacions comunitàries i sociopolítiques i, concomitantment, la relació amb el món creat. El pecat humà sempre tingué aquestes funestes conseqüències. Però avui, amb el poder del progrés científico-tècnic, el pecat posseeix una capacitat de destrucció no imaginada mai anteriorment.

Així, en l'origen dels actuals desafiaments ecològics, no hi ha solament un problema demogràfic o un error en l'orientació del progrés científico-tècnic. L'alienació fonamental de l'home (alienació de Déu) es manifesta també en la crisi ecològica. El pecat emmetzina no solament l'home, sinó també les institucions i el món tocat per l'home. La crisi ecològica posa avui de manifest fins a quin punt és mortífer el poder destructor del pecat.

Una teologia de la naturalesa no pot deixar d'enfocar aquesta situació de pecat present en la problemàtica ecològica. Amb tot, la situació de pecat apunta, segons la Sagrada Escripura, cap a l'oferta salvífica donada per Déu mitjançant Jesucrist, la qual inclou sempre una crida a la conversió. En Crist, l'home i el cosmos troben la seva íntima unitat i harmonia així com la seva recapitulació. L'univers creat posseeix una dimensió crística que cal tenir en compte si volem percebre el significat profund de la creació. L'encarnació, mort en creu i resurrecció de Jesucrist té, en la fe del Nou Testament, una dimensió universal que abasta tot el cosmos. La llibertat per a l'amor-servei inclou l'administració responsable i solidària del medi ambient. La teologia paulina que percep la creació gemegant mentre espera l'alliberament propi dels fills de Déu, troba aquí una aplicació molt oportuna (cfr. Ro. 8, 19-22).

Una de les tasques més urgents de la teologia d'avui consisteix precisament a mostrar als cristians fins a quin punt són inseparables la salvació de cada persona singular, la salvació comunitària social i la salvació de tot el cosmos. El compromís per superar un tipus de societat unidimensional i opressora no es pot separar de l'esforç tendent a instaurar noves relacions entre els homes i el medi ambient. Una societat manipuladora i repressiva (si bé plena de belles declaracions i pronunciaments) i una relació mecanicista amb la naturalesa es reforcen mútuament. Societat deshumanitzada i destrucció de la naturalesa apareixen, als ulls de la fe cristiana, com dues ramificacions d'un tronc comú: l'allunyament de l'ésser humà, dominat per la "voluntat de poder", de la relació dialògica amb el Déu creador-salvador. Les teologies polítiques donarien proves d'una gran miopia si no veiessin aquest doble vessant d'un problema bàsic de la humanitat actual. Si la societat opressora i manipuladora ha d'ésser combatuda en tant que és contrària al projecte diví d'humanització de cada ésser humà, també s'han de combatre les formes abusives i suïcides de relació de l'home amb el medi ambient. Pot ser que les opcions i compromisos polítics mereixin una prioritat en la situació actual del Tercer Món, però, encara que sigui així, cal tenir molta cura perquè també la relació home-medi ambient es plantegi en termes nous en la nova societat. Una societat més justa i més solidària és inviable si seguim desenvolupant una relació desprietada amb la naturalesa, heretada de la ideologia del progrés de la Civilització Industrial.

3.4. TEOLOGIES DE LA HISTÒRIA I TEOLOGIA DEL COSMOS

El gir antropològic en la interpretació de la creació és força recent. La teologia de la creació de tarannà escolàstic era criticada precisament per la poca importància que donava a l'ésser humà. En les últimes dècades, la teologia ha procurat de respondre per fi als desafiaments de

l'antropocentrisme modern, recuperant del seu passat, els elements que destaquen la importància de l'home en la creació. Es tractava d'una necessitat imperiosa, atès que la modernitat continua mantenint un fort influx. D'altra banda, a exemple del que s'esdevingué amb l'antropocentrisme modern, la teologia, en el seu gir antropocèntric, s'ha mostrat una mica unilateral. L'home, en la seva història, va ocupar realment el centre de les preocupacions teològiques, però pràcticament aïllat del context vital del qual forma part juntament amb la resta dels éssers vius. Les diverses teologies de la història, modernes i contemporànies (teologies polítiques i teologies de l'alliberament, en general), han estat una mica unilaterals en els seus plantejaments antropològics i han desenvolupat escassament la relació de l'ésser humà amb el cosmos.

Les teologies polítiques van trencar amb l'individualisme i amb el subjectivisme exagerats. La teologia es va "desprivatitzar", les relacions macro-socials (a la llum de la fe cristiana) van passar a ocupar el primer pla de la preocupació teològica. Les teologies de la praxi van accentuar la prioritat de la transformació de les realitats econòmiques, sociopolítiques i religioses, per damunt de la seva mera interpretació. Però totes aquestes teologies han tingut poc en compte la realitat de les relacions home-naturalesa. És veritat que el compromís per una societat justa i solidària (dins d'unes relacions internacionals també basades en la justícia i en la solidaritat) és quelcom completament fonamental i molt urgent. Però es tracta d'un compromís que ha d'englobar també la vinculació de l'home i de les societats humanes amb el medi ambient. Aquest darrer problema no ha de quedar simplement en mans de buròcrates o tecnòcrates. Recordem una vegada més que, en la perspectiva de la fe bíblica en el Déu creador-salvador, *l'actitud inhumana de negació i opressió del germà, té la mateixa arrel que l'actitud de manipulació i degradació del medi ambient*. En totes dues actituds el rebuig a la proposta de Déu hi és present. L'home es tanca en la seva autoadoració i no vol saber res del seu germà ni respectar el món on viu.

La relació home-societat és inseparable de la relació home-medi ambient. I això interessa tant als teòlegs del món ric com a aquells que intenten pensar la fe cristiana a partir de les situacions del Tercer Món. Cal desenvolupar una teologia de la natura o del medi ambient en connexió amb la teologia de la història (en les seves diverses ramificacions). No es tracta de substituir-la, sinó de complementar-la. Una adequada relació home-naturalesa corregeix allò que puguin tenir d'excessiu antropocentrisme les teologies de la història de la praxi.

3.5. VISIÓ SIMBÒLICO-SAGRAMENTAL DEL MÓN CREAT

El món *no és un pur objecte de manipulació* per part de l'home. La fe cristiana i la teologia no han de restar en silenci enmig del clam que s'eleva des de molts sectors de la humanitat actual. La revelació bíblica ofereix elements molt valuosos per fonamentar la participació cristiana en aquesta reacció. Ja hem vist com fins i tot per a la tradició hermenèutica proclamativa, la relació home-naturalesa s'ha d'entendre d'una forma no manipuladora ni depredadora. Però és en la tradició *manifestativa* (força oblidada en la teologia occidental els darrers segles) on es troben directament les dades que orienten vers una visió diferent del món -i àdhuc oposada- a la de la perspectiva merament manipuladora. Segons la tradició manifestativa, les coses creades tenen una consistència i un valor propis; en conseqüència, no s'han de reduir a objectes simplement destinats al profit de l'home. Més encara: les coses posseeixen un significat i un valor *simbòlic*, ja que són un reflex, una participació o una manifestació de l'amor creador de

Déu. Alguns textos (com, per exemple, Ps. 148) parlen directament de la glorificació de Déu realitzada per totes les criatures i no solament per l'home. La pròpia escolàstica reconeix un valor intrínsec a les criatures, una capacitat de "respondre", a la seva manera, a Déu creador, glorificant-lo. La visió simbòlico-sagramental de la naturalesa necessita ser desenvolupada urgentment. És una visió que comporta una actitud reverent i contemplativa en relació amb la naturalesa. El desenvolupament de la sensibilitat davant la meravella que és la vida, o davant la complexitat i bellesa del món inorgànic, és una tasca educativa urgent.

En l'àmbit teològic, el recurs a la funció creadora de Jesucrist és particularment fecunda. A l'inici, en la continuació i en la consumació del món, actua sempre l'acció divina creadora i amorosa, i, més específicament, en el misteri de Jesucrist. Un cosmos penetrat d'aquesta manera per l'acció del Déu personal i dotat d'una dimensió cristològica tan radical, no es pot reduir a un simple instrument al servei de l'home. El missatge bíblic de l'*administració responsable* de la naturalesa, ha d'anar acompanyat del respecte, de l'admiració i de l'acció de gràcies davant un món tan ric en contingut simbòlico-teològic.

3.6. EL DESAFIAMENT ECOLÒGIC A L'AMÈRICA LLATINA

Hi ha qui creu que el plantejament de la temàtica ecològica pot semblar un luxe propi dels països rics. Pensen que els països pobres tenen problemes prioritaris. La industrialització (quan existeix) és encara insuficient per oferir el benestar de la majoria de la població. La marginació, la fam, la misèria...: aquest és el desafiament totalment prioritari. Per tal de respondre a aquest desafiament, uns aposten per la tècnica i d'altres pel canvi social. Ambdues orientacions han donat poca importància als problemes ecològics. Ara bé, l'exposició desenvolupada fins aquí mostra la miopia d'aquesta actitud. Els problemes ecològics afecten també directament els països del Tercer Món. I hi afecten d'una manera pròpia i específica.

Als països no desenvolupats (perifèria del món actual) i dependents dels països desenvolupats (centre) es veu més clarament la hipocresia que hi pot haver en el clam dels països rics quan intenten culpar els països pobres de la crisi ecològica, especialment a causa de l'explosió demogràfica. És clar que el creixement demogràfic descontrolat és un factor que agreuja la crisi. Sens dubte cal orientar les parelles de tot el món vers una paternitat responsable. Però és una actitud hipòcrita utilitzar el problema real de l'explosió demogràfica com una cortina de fum que amaga la pròpia responsabilitat en l'aparició i el desenvolupament de la crisi ecològica que és fruit del tipus de desenvolupament i d'industrialització dels països actualment desenrotllats. La contaminació del medi ambient, l'exploració abusiva i depredadora dels recursos naturals, els arsenals d'armaments nuclears i convencionals, etc., són problemes derivats de l'orientació que l'home modern ha donat a la industrialització. No són problemes creats pels pobles subdesenrotllats.

3.6.1. Vers altres models de desenvolupament

Els esperits més lúcids del Primer Món ho veuen clarament. Fins i tot es parla de la necessitat de "des-desenvolupar" el món ric, tot controlant la febre consumista estimulada artificialment per la necessitat de produir més per aconseguir més grans beneficis.

És aquí on sorgeix el drama de l'orientació tecnocràtica del desenvolupament als països de

l'Amèrica Llatina. Els científics, homes públics i nombrosos grups humans procedents del món ric, denuncien que la Civilització Industrial, en els motlles fins ara coneguts, es va convertint en inviable. Però la tecnocràcia que domina l'orientació del desenvolupament a l'Amèrica Llatina sembla no adonar-se d'aquesta realitat. Imitant a ulls clucs els països desenvolupats, repeteix els mateixos errors que han portat la Civilització Industrial a l'actual atzucac, amb la contrapartida de no rebre els beneficis que ella mateixa ha creat: el benestar per a la majoria de la població (ja que és evident que, al Tercer Món, només una minoria gaudeix dels fruits oferts per la civilització moderna desenvolupada). És prou sabut que l'abisme entre el nombre (molt limitat) de rics i la gran massa de pobres no ha fet sinó créixer en les últimes dècades als països que s'industrialitzen seguint l'orientació tecnocràtica: "el creixement econòmic a qualsevol preu determina la concentració de la renda en àrees geogràfiques limitades i en estrats restringits de la població, i així genera, dins de la mateixa nació, contrastos de riquesa i de misèria que són, en ells mateixos, un afront a la justícia i a l'equitat". La imitació del camí seguit pels països rics en el seu desenvolupament porta a un aprofundiment de l'estructura social injusta heretada del passat colonial i neocolonial. A més d'injust és també, inseparablement, destructor de la natura.

Són prou nombrosos els que tenen consciència que cal trobar nous models de desenvolupament, més justos, més solidaris, i també més capaços de respectar el medi ambient. L'Església és una de les forces socials que més ha insistit en la necessitat d'aquest canvi d'orientació. El desenvolupament -ha remarcat més d'una vegada- ha de ser *integral*, "no únicament econòmic, sinó també social, cultural i religiós". El desenvolupament integral inclou, òbviament, una nova relació amb el medi ambient.

En les Comunitats Eclesials de Base, a nivell de pràctica-reflexió viscuda, existeix una preocupació real pel medi ambient, expressada sobretot en les comunitats camperoles, com la seva valoració de la terra en connexió amb el do de la vida. En aquest nivell més popular de la teologia de l'alliberació, es fa clarament palès com la pràctica de la solidaritat entre els éssers humans (una de les característiques més desenvolupades per aquesta teologia) implica una nova relació amb el món de la natura, superant la pura utilització cosificant. És en l'anomenat nivell "professional" de la teologia de l'alliberació (teologia en sentit tècnic, elaborada per especialistes) on es deixa sentir la necessitat d'una més gran tematització del vincle entre la teologia política i la teologia del cosmos.

Però el fet de prendre consciència de la greu problemàtica ecològica i les crides a una conversió personal, són suficients per respondre a un desafiament tan important. Vist des del món perifèric, l'ús depredador de la naturalesa revela com són de poderoses les estructures i els mecanismes de producció-distribució dels béns organitzats pels sistemes centrals. D'aquí la necessitat d'enfrontar-s'hi -juntament amb el canvi de mentalitat- en el camp estructural. Per això, quan la teologia vol situar-se responsablement de cara al desafiament ecològic, és indispensable que tingui en consideració la realitat estructural dependent de Brasil, d'Amèrica Llatina i del Tercer Món en general.

3.7. LA TEOLOGIA AL SERVEI DE LA SUPERACIÓ DE LA CRISI ECOLÒGICA

El desafiament ecològic és, doncs, summament complex. La mateixa problemàtica del

desenvolupament és inclosa en aquest desafiament, i de manera fonamental, ja que el desenrotllament es realitza en referència a la utilització dels recursos naturals per al benestar de l'home. Ningú no té receptes màgiques per solucionar la multiplicitat de problemes involucrats en la problemàtica ecològica. Cal treballar en molts camps alhora. Crear i impulsar nous models de desenvolupament a partir de nous models de producció-consum que respectin el medi ambient; reorientar la investigació científica i les aplicacions de la tècnica; reestructurar des de la seva pròpia base l'ordre econòmic internacional; criticar i superar la ideologia moderna del progrés; enfrontar els poders que avui estan al servei de la mort; instaurar una nova relació entre l'home i el medi ambient; desenvolupar una ètica que guiï aquesta nova relació, etc. ¿Quina hauria d'ésser la participació de la teologia en aquesta recerca de solucions per a un conjunt de problemes tan greus? Hi té una participació discreta, però pot col.laborar i ha de col.laborar perquè canviï l'actitud teòrica i pràctica de l'ésser humà i de la societat en relació amb el medi ambient.

La teologia hi pot ajudar en la mesura que sigui capaç de remarcar la *responsabilitat* humana en relació amb el cosmos, d'una banda, i la *unió* entre l'ésser humà i la natura -així com el seu *caràcter simbòlico-sagramental*- de l'altra. Diferència i comunió (entre l'ésser humà i la natura) articulades mitjançant una relació d'inclusió-integració.

3.7.1. Aportacions fonamentals

La fe cristiana en el Déu trinitari ocupa un lloc fonamental en una teologia ecològica. No l'Absolut solitari del pensament filosòfic antic i modern, sinó el Déu Comunió i Relació, el Déu Àgape, el Déu Trinitari, tal com és el Déu creador. Totalment Un altre (transcendència) i, simultàniament, totalment proper a la seva creació (immanència), en una relació de mútua inclusió-integració, de tal manera que el domini total de Déu no exclou, sinó que inclou, l'íntima comunió amb les criatures i viceversa. Acceptada la revelació-proposta d'aquest Déu i acceptat el fet que l'ésser humà és creat a la seva imatge, cal que la persona canviï radicalment la manera de situar-se a l'interior de l'ecosistema del qual forma part. Es corregeix el coneixement merament racional, analític i objectivant, que cerca apoderar-se de l'objecte (voluntat de poder) i s'obre a un coneixement participatiu que tendeix a la integració i a la comunió, capaç de percebre i d'assumir la meravellosa multiplicitat de relacions i interdependències existents a la realitat, inclosos, òbviament, l'ésser humà i la societat. I tot això, no amb la finalitat de dominar, sinó de participar.

3.7.2. Aportacions derivades

Hi ha altres elements teològics, com és ara la perspectiva ètica que destaca la presència del pecat en els abusos contra el medi ambient; la teologia de l'alliberament, atès que inclou l'alliberació del cosmos en l'alliberació de l'ésser humà; la funció mitjancera còsmica de Jesucrist en connexió amb la presència-actuació vivificant de l'Esperit en tot el món creat; la consumació escatològica, que no comporta la destrucció, sinó la transformació de tot el món en "un cel nou i una terra nova" (Is. 65, 17; 2ª Pe. 3, 13; Ap. 21, 1). La teologia, doncs, amb el discerniment que li és propi, pot ajudar les comunitats eclesials a relacionar-se de manera més constructiva i harmoniosa amb el seu medi ambient i donar suport a tots els esforços locals, nacionals i internacionals que busquen donar resposta als desafiaments ecològics dins d'una perspectiva integral de l'home.

L'antropologia cristiana rebutja decididament tant l'antropocentrisme arrogant com el cosmocentrisme negador de l'especificitat humana. L'acceptació (amb els compromisos subsegüents) del Déu creador-salvador de la revelació bíblica, evita tant la deshumanització del super-home modern tancat en la seva pròpia subjectivitat, dominador dels més febles i destructor del medi ambient, com la deshumanització implicada en la mera adaptació de l'ésser humà als mecanismes impersonals de l'evolució còsmica. Acceptant aquest Déu, l'ésser humà assumeix la seva condició de criatura estimada i interpel·lada personalment per Ell, diferent d'Ell per raó de la seva creaturitat, però íntimament relacionat amb Ell. Assumeix, igualment, la seva diferència i la seva estreta vinculació amb el cosmos.

La resposta responsable a la crisi ecològica exigeix, a més, models alternatius de desenvolupament, així com sistemes alternatius de producció-distribució-consum de riqueses i la superació de les estructures dominadores existents entre el centre i la perifèria (en els nivells internacional, nacional i regional). ¿Com seran capaços de respectar el significat no instrumental del cosmos aquells sistemes que col·loquen l'ésser humà i el seu treball al servei de les coses (capital, tècnica, etc.)? L'explotació del treball humà, denunciada per Joan Pau II a l'encíclica *L. E.*, enllaça amb l'explotació abusiva de la naturalesa. Si és cert que la lluita per una societat qualitativament diferent ha d'anar unida a la reformulació radical de la relació home-cosmos, aquesta nova relació pràctica-teòrica requereix també una nova societat amb nous models de producció-consum i amb uns valors prioritaris també nous. L'àmbit estructural apareix, així, tan important i indispensable com la dimensió de conversió del cor i de la mentalitat.

3.8. PER A UNA TEOLOGIA DE LA TERRA

Una visió purament utilitària del món de la natura aliada a un sistema de producció que dóna prioritat a les coses per damunt de les persones que treballen, intensifica el gravíssim problema de la terra. Terra mal utilitzada o utilitzada de manera abusiva. En relació a la terra (o, millor encara, en relació amb els homes i dones que la treballen) es cometen avui tal vegada les injustícies més clamoroses.

La reflexió teològica sobre la terra al servei d'una praxi transformadora de realitats tan injustes i inhumanes, s'ha convertit, en els darrers anys, en una necessitat imperiosa per a les Esglésies de molts països. Allò que es pot qualificar de "teologia de la terra", no és encara una reflexió teològica prou desenvolupada, puix que encara es troba en els seus primers passos.

La teologia de la creació és absolutament fonamental per il·luminar les actituds cristianes de cara als problemes de la terra. Ens limitarem aquí a una brevíssima indicació d'aquests aspectes de la terra il·luminats per la fe en el Déu creador-salvador de la revelació bíblica.

3.8.1. Actituds cristianes de cara als problemes de la terra

1. Deixant de banda altres significats del terme "*eres*" (terra), molt utilitzat a l'Antic Testament, i fixant l'atenció en el sentit directament teològic, s'afirma clarament que la "terra" és **criatura** de Déu (cfr. Gn. 1, 1; 2, 4b; Is. 45, 12, etc.). La terra no és divina. El mite de la "Mare Terra" amb caràcter diví no té lloc en la fe israelita en Jahvè, únic Creador i Salvador.

2. En tant que criatura de Jahvè, la "terra" **li pertany**, i Ell exerceix sobre ella una sobirania total (cfr. Is. 66, 1-2; Ps. 24, 1; 97, 5, etc.).

3. Jahvè **confia a l'ésser humà**, creat a la seva imatge, la responsabilitat de "sotmetre" la terra (cfr. Gn. 1, 28). Aquesta responsabilitat és pròpia de tot ésser humà, precisament per haver estat creat a imatge de Déu. No és quelcom reservat a una minoria. La terra és lliurada a tots els éssers humans com a font d'aliment, posada al servei de la vida de tothom.

4. Jahvè **promet i dóna** amb tota llibertat i sobirania, una terra determinada a Israel. Aquesta promesa i la seva realització són testificades per les diverses tradicions de l'Antic Testament. Atès que la terra pertany a Jahvè, Ell en pot disposar amb total sobirania al servei del seu disseny salvífic.

És una promesa que polaritza el caminar dels patriarques i dels grups nòmades d'israelites primitius. Promesa de la possessió de la terra unida sempre a la promesa d'una nombrosa descendència (cfr. Gn. 12, 1-2). A partir de l'Èxode, el grup de Moisès s'encamina cap a la "terra promesa". El Déu alliberador sent el clam del poble oprimat i intervé per alliberar-lo i per "fer-lo pujar d'aquella terra a una terra bona i ampla, terra d'on brolla llet i mel" (Ex. 3, 8). De la terra de l'opressió cap a la terra de la llibertat i de l'abundància.

5. Les afirmacions teològiques sobre la terra com a **propietat** de Jahvè i com a **do** que ofereix a Israel, **repercuteixen en l'organització social** i en la legislació israelita. La sortida de l'opressió soferta a Egipte i el caminar cap a la terra promesa exigeixen un nou ordre social. És l'experiència de l'encontre amb Jahvè al Sinaí que es troba a la base del sentit que es donarà a la presa de possessió de la terra promesa. L'opressió viscuda a Egipte no s'ha de reproduir a l'interior del poble d'Israel. L'anomenat Codi de l'Aliança (cfr. Ex. 20, 22-23, 33), encara que promulgat en època posterior al Sinaí, conté prescripcions que palesen una gran preocupació per la justícia i la defensa dels pobres. És en aquest Codi on s'afirma que el mateix Jahvè hi intervindrà, com ho va fer a Egipte, en favor dels oprimits.

Segons Ex. 23, 12 el dissabte és dia de descans en benefici, especialment, dels pobres i estrangers. L'any sabàtic en què la terra havia de descansar tenia com a objectiu oferir aliment als pobres d'Israel (cfr. Ex. 23, 10-11). La instauració de l'any jubilar (Lv. 25, 8ss.), pretén el rescat de les propietats comprades els darrers cinquanta anys, de tal manera que els seus antics propietaris les puguin recuperar. El jubileu s'estenia també al rescat de persones que havien caigut en l'esclavatge. De tot això es dedueix que els israelites no s'havien de considerar amos absoluts de la terra promesa, perquè Jahvè és el veritable propietari i ells "no passaven de ser estrangers i hostes". L'israelita s'ha de considerar com un administrador responsable del do de la terra concedida per Jahvè. Do per a tothom, sense excepció. Per això els profetes denuncien el pecat que suposa la utilització de la terra tan sols en benefici propi, explotant els pobres i petits (cfr. Am. 6, 1-7; 8, 5-6; Mq. 2, 1-2; 6, 9-15; Is. 5, 8-10, etc.).

6. La vinculació entre Jahvè i la terra d'Israel és tan estreta que l'ofensa a Jahvè i el pecat contra el germà es presenten com a profanació de la terra (cfr. Lv. 18, 25, 27-28; Nm. 35, 33-34; Jr. 2, 7; 3, 2, etc.).

7. A causa d'aquesta profanació els israelites perden la terra a mans del conqueridor estranger (cfr. Jr. 8, 10) i els líders del poble són obligats a abandonar la terra de promissió i

encaminar-se a l'exili. **La pèrdua de la terra és un signe de la ruptura de la relació amb Jahvè.** El resultat és l'exili i l'esclavitud. Des d'aquesta perspectiva s'entén que el retorn de l'exili vers la terra recuperada es presenta com un senyal del restabliment de l'harmonia amb Jahvè en l'obertura obedient a la seva voluntat (cfr. Is. 35).

8. El retorn de l'exili no significa la supressió de les infidelitats d'Israel. Aquesta terra tan sovint profanada no pot ser la terra definitiva de la Promesa, afirma la literatura apocalíptica. I, d'aquesta manera, s'anuncia la creació d'"un cel nou i una terra nova" (Is. 65, 17; 66, 22).

9. En l'àmbit del Nou Testament, cal posar **en relació** el tema de la terra **amb el Regne de Déu** anunciat i viscut per Jesús. De fet, Jesús usà l'expectativa veterotestamentària de la possessió de la terra promesa per referir-se a la concreció del Regne de Déu (cfr. Mt. 5, 4). Amb tot, per Jesús el Regne de Déu presenta dues etapes diferents, si bé relacionades entre si: el Regne de Déu present de manera incipient en la història, i el Regne totalment desplegat en la plenitud escatològica. La primera conté una dimensió política. Amb l'anunci del Regne de Déu apareix, de forma implícita, una crítica de tot tipus de perversió de les relacions humanes. L'opressió regnant contradiu la proposta del Regne de Déu. La solidaritat de Jesús amb els marginats i la seva crítica dura contra els detentors del poder, exercit com a dominació, apunta en la mateixa direcció. L'anunci del Regne de Déu i els signes que el fan present, subverteixen l'"ordre" establert: tot poder opressor i deshumanitzador és refusat pel Regne de Déu. Finalment, cal recordar que en la mort i resurrecció de Jesús, Déu es manifesta solidari amb els oprimits i denuncia tot allò que és opressor i injust. Així, confirma el camí seguit per Jesús i confereix el sentit definitiu als compromisos assumits en el món per la humanització integral de l'ésser humà.

10. L'experiència eclesial, en la mesura que dóna prioritat a la instauració de relacions fraternes i denuncia tot tipus d'explotació i opressió de l'ésser humà, constitueix un signe del regne de Déu en el cor de la història actual. En l'àmbit del Nou Testament, un dels textos més incisius pel que fa a la denúncia de la injustícia, és St. 5, 1-4. Aquesta oposició a l'explotació i opressió, continuà viva durant segles a l'Església malgrat les freqüents infidelitats de molts dels seus representants. I forma part fonamental del magisteri social de l'Església.

11. La terra és un do del Déu de la vida **per a tothom.** Aquesta afirmació es desprèn de la llarga tradició bíblico-cristiana. Així, quan només alguns homes s'apropien de la terra i els seus fruits en detriment d'altres, topem amb una gravíssima subversió de l'ordre volgut pel Creador i Pare de tots. És a dir, ens trobem amb situacions i estructures de pecat pròpies de l'anti-Regne, de la no-salvació. És per això que l'Església, que se sap al servei de la salvació-alliberació integral de l'ésser humà, té consciència de la seva obligació d'intervenir en els problemes humans suscitats per la propietat i l'ús de la terra. Si bé és cert que hi ha implicats aspectes econòmics, jurídics, polítics, etc., no ho és menys que impliquen, i de manera fonamental, aspectes ètics i teològics que exigeixen el compromís eclesial per la justícia i per la solidaritat.

12. D'una manera especial, l'Església d'avui té consciència que la situació dels homes i dones del camp dels països llatino-americans, constitueix un **enorme escàndol.** En aquests països, **la terra és sovint profanada,** puix que s'utilitza com a instrument de dominació i d'explotació dels més febles. Terra profanada i éssers humans esclavitzats per condicions de vida inhumanes; pecat contra la terra que, de símbol de vida, passa a ser instrument de mort; pecat

contra els germans i negació del Déu de la Sagrada Escripura.

L'Església llatino-americana entén el valor de la terra des de la fe en el Déu Creador-salvador. En connexió amb el Déu de la vida, es comprèn el caràcter inherent a la terra de do al servei de la vida. Vida per a *tothom*. Sense terra, l'indi i el camperol *no viuen* (afirmació que no s'ha d'entendre en sentit metafòric). Negar la terra és negar el Déu de la vida per quedar presoner de la idolatria que és sinònim de mort.

13. Els problemes de la terra en aquests països, col.loquen en un primer pla el **significat humà o inhumà de la propietat**. L'Església reconeix i defensa com a legítim el *dret a la propietat*, concebut al servei de la llibertat de la persona humana. Però d'una llibertat que és per a tothom i no únicament per a un petit grup. La propietat entesa de manera absoluta i ilimitada no passa de ser un ídol. Més fonamental i prioritari que el dret a la propietat és el dret "absolutament inviolable d'usar solidàriament" els béns (DP 492).

14. L'objectiu de la reflexió sobre la terra és ajudar al discerniment de les comunitats en el compromís de **transformar la realitat inhumana** en nom del Déu de la vida. Una reforma agrària real i efectiva, apareix com una exigència bàsica. Amb tot, tant els problemes de la terra com la possibilitat de concretar una reforma agrària real presenten, una vegada més, la qüestió de la necessitat de construir una societat qualitativament nova, en què les persones i no les coses (capital, tècnica, planificació, etc.) siguin prioritàries de fet. Per això, és indispensable tant la conversió del cor com el canvi estructural.

15. La **connexió entre els problemes de la terra i el desafiament ecològic** és bastant clara. L'agressió a l'ecologia comporta el problema de la mort que va destruint la vida. I la terra, objecte de comerç i especulació, és instrument en mans dels poders de la mort. Ja no es veu com a base de la vida humana, com a do ofert pel Pare comú perquè nens, dones i homes ben concrets puguin viure. Els problemes de la terra ens col.loquen al cor mateix del desafiament ecològic actual.

4. CONCLUSIONS

1^a. La crisi ecològica és resultat del model de desenvolupament seguit per la Civilització Industrial en connexió amb una determinada autoconsciència pròpia de l'home modern. Aquest desenvolupament s'orienta unilateralment en termes econòmics i quantitius, i el seu dinamisme impulsa a créixer de forma contínua i il·limitada. I aquesta autoconsciència es caracteritza per un antropocentrisme tancat i arrogant, que porta l'home i la societat a considerar-se senyors absoluts de la natura.

L'home modern, fonamentat en el seu orgullós individualisme i dotat d'una poderosa tecnologia, ha concretat un tipus de progrés que beneficia una minoria a costa de la misèria de la majoria, i que utilitza irresponsablement i depredadora els recursos naturals. Crisi ecològica i domini de l'home per l'home constitueixen les dues expressions bàsiques de la malaltia que afecta l'home i la civilització moderna.

2^a. El teòleg no pot ignorar que en la ciència actual s'imposa una visió fortament unitària de l'univers: hi ha una continuïtat des de les partícules atòmiques presents a l'origen de la matèria fins als éssers vius més complexos, especialment l'home. L'home -a diferència d'allò que pensava l'antropocentrisme modern- no és tan diferent de l'univers en què viu. Per la seva corporeïtat forma part de l'univers material i està en comunicació, no solament amb els altres éssers humans, sinó també amb totes les altres criatures del món.

L'ésser humà constitueix un sistema complex compost de múltiples interrelacions, estretament vinculat amb un sistema més gran que és la societat. I, els sistemes constituïts per l'individu i per la societat, formen part de l'ecosistema englobant, indispensable per a la manutenció i el desenvolupament de la vida. Així, en la mesura en què l'home destrueix el medi ambient, l'autodestrucció de l'espècie humana apareix com quelcom perillósament proper.

3^a. En diàleg amb el món modern, la teologia de la creació ha procurat mostrar que la fe en el Déu creador no solament no és contrària al progrés científic-tècnic, sinó que constitueix una de les causes bàsiques que van fer possible, a l'occident europeu, l'aparició de la ciència i el domini de la natura per l'home. L'home creat a imatge de Déu és administrador del món, i és cridat a exercir-hi un domini al servei de la humanització de tots els homes. Però ha de ser un domini responsable, no arbitrari.

La teologia de la creació, entesa així, no pot ser un estímul per a l'actitud que degrada i destrueix el medi ambient. Gn. 1, 28 no apunta cap a un domini irresponsable de la natura.

4^a. No és possible tractar de l'alliberament de l'ésser humà independentment del cosmos. Això és vàlid, tant en el nivell sociopolític i econòmic, com en el nivell més ampli de la salvació-alliberació cristiana. La *salvació integral* de l'home que proclama l'Església, inclou la salvació del món creat del qual l'home forma part.

El valor concedit per la filosofia moderna a la consciència històrica, al subjectivisme, al personalisme i, posteriorment, la prioritat atorgada a la praxi -especialment política- va motivar que es desenvolupés una teologia de la història, però també que es negligís una

teologia de la creació, del cosmos i del medi ambient. És cert que la teologia de la creació experimentà un impuls al segle XX, però en un sentit excessivament antropocèntric. El desafiament que avui planteja la crisi ecològica a la teologia es pot resumir així: cal que la teologia mostri, no solament l'íntima relació existent entre l'home i Déu, entre cada ésser humà i la societat humana, sinó també la unitat existent entre l'home i la societat amb tot el cosmos creat.

D'altra banda, en la crisi ecològica, la fe cristiana constata la presència i el poder destructor del pecat. La irresponsabilitat en relació amb el projecte de Déu implica la irresponsabilitat en les relacions interhumanes i també la irresponsabilitat en la relació home-natura. És per això que la teologia de la creació exigeix la complementació de la teologia de la salvació. La salvació-alliberació cristiana inclou l'alliberament de l'esclavatge a què tot el món creat està sotmès a causa del pecat.

5^a. La crisi ecològica exigeix una nova orientació de la teologia de la creació, però això no significa una novetat total respecte a la tradició bíblico-cristiana. Encara que a Occident fou més present la tradició bíblica que donà el privilegi a l'hermenèutica proclamativa, que situa l'home com a diferent de la natura i com a responsable de la història i del món creat, aquesta tradició no justifica l'abús perpetrat contra la natura en tant que proclama una administració i un domini sobre la natura exercits de manera responsable davant de Déu i davant els altres éssers humans. Hi ha, a més, un altre corrent bíblic hermenèutic -la tradició manifestativa- que subratlla el valor objectiu del món creat, més enllà de tota manipulació i instrumentalització cosificant. Un món que l'home ha de rebre com un regal al qual està estretament vinculat. Totes dues tradicions formen part del missatge salvífic de la Sagrada Escriptura i de l'experiència eclesial. Totes dues han de ser afirmades; totes dues es corregeixen i complementen mútuament. La fe cristiana en la creació inclou les afirmacions de totes dues afirmacions. Resta empobrida quan l'ésser humà es distancia massa del seu medi ambient i el redueix a un simple objecte de manipulació, i també quan l'ésser humà es confon amb el món de la natura passant per alt la seva singularitat de criatura creada "a imatge de Déu".

6^a. Donada la preponderància de l'actitud de domini sobre la natura, unilateralment desenvolupada en el món modern, avui s'imposa la necessitat de revalorar la perspectiva simbòlico-sagramental del món: les coses no són simples objectes per ésser utilitzats, sinó que posseeixen una gran riquesa simbòlica en tant que són un regal de l'amor creador de Déu i tenen la capacitat de manifestar la seva presència actuant.

Urgeix, doncs, desenvolupar una actitud de respecte, contemplació i agraïment en relació amb el món i amb el Déu creador. Les teologies del fet polític van mostrar la insuficiència de la teologia personalista d'orientació subjectivista i van presentar una important contribució: la desprivatització de la fe i de la teologia cristiana. Aquesta contribució continua essent vàlida i indispensable per a un pensament teològic responsable. Una teologia ecològica no pretén pas bandejar-la, però cal complementar aquesta contribució corregint tot allò que pugui tenir d'unilateral. Això es pot resumir en una ampliació del centre d'interès: els problemes de cada ésser humà, així com els problemes econòmics i sociopolítics, també tenen una dimensió *ecològica*. La justícia també és un problema ecològic i al revés: el problema ecològic és igualment un problema de justícia.

7^a. La problemàtica ecològica afecta molt durament els països d'Amèrica Llatina. En els

esforços de desenvolupament que es realitzen a diversos països llatino-americans hi predomina una visió tecnòcrata i mecanicista de la realitat. Una visió que pretén seguir fidelment el camí recorregut pels països desenvolupats per arribar a la situació de desenvolupament. Així és com es repeteixen els errors comesos per aquests països. Es tracta d'un desenvolupament que concentra la riquesa en poques mans a costa de la pobresa i misèria de la gran majoria de la població i que, d'altra banda, s'ha revelat extremament devastador del medi ambient. És un desenvolupament que avança enredat, de mil maneres diferents, en els teixits de la dependència mitjançant costos humans i ecològics altíssims, i que se situa a l'extrem oposat del que hauria de ser un desenvolupament de tot l'home i de tots els homes. L'Església, precisament perquè està al servei de l'alliberament integral de l'home, es preocupa molt seriosament per l'orientació donada al procés de desenvolupament i pel greu desafiament ecològic que comporta.

8ª. A l'Amèrica Llatina, la visió tecnòcrata i mecanicista de la realitat, aliada amb la mercantilització de la terra i la instrumentalització de l'ésser humà, ha provocat una violència que fereix i mata nens, dones i homes del món rural, del món indígena i de les perifèries de les grans ciutats. El clam d'aquests éssers humans oprimits és un gran desafiament a la consciència cristiana.

Les comunitats eclesials troben en la fe en el Déu creador-salvador, en el Déu de la vida que concedeix a tots els éssers humans el do de la terra i dels seus fruits per al servei de la vida de tots, en el Déu que defensa els petits i oprimits, en el Déu del Regne anunciat per Jesús, que subverteix tota mena d'ordre fonamentat en l'explotació dels pobres i els febles, **llum i força per respondre evangèlicament al formidable qüestionament procedent d'una terra profanada.**

En aquesta fe les comunitats hi troben discerniment i coratge en la lluita per transformar en humana la realitat deshumanitzada de la terra. Canvi d'actituds i de mentalitat; conversió de cor i transformació estructural. Totes dues coses, perquè la situació de la terra a Llatino-Amèrica és fruit d'estructures econòmiques i sociopolítiques que discriminen i marginen els més pobres; és el resultat final d'un procés de producció-consum que dóna privilegi a les coses per damunt de les persones que les treballen.

9ª. En el camp ecològic, la conversió de la persona i el canvi estructural també han d'estar mútuament articulats mitjançant una relació d'inclusió. De la mateixa manera, la teologia política no pot prescindir de la teologia del cosmos, i viceversa.

QÜESTIONARI PER AL TREBALL EN GRUP

1. La reflexió que hem llegit pot ajudar-nos a **veure** amb ulls crítics la realitat del nostre món –fins i tot a veure-la amb els ulls dels qui encara no han nascut, i que un dia ens en demanaren comptes– per a **judicar-la** a la llum de la ciència i la fe i **actuar** en conseqüència. El text és molt ric, en aquest qüestionari no ens és possible tractar-ho tot.

— Dóna les teves primeres reaccions a la lectura del text. Punts centrals, aspectes en què hi estàs més d'acord, punts que no veus tan clars...

2. **VEURE**. En què es manifesta avui l'ús depredador i destructiu de la natura.

— Feu en el grup una bona llista.

3. L'autor diu que un nordamericà consumeix 50 vegades més que un habitant d'Haití (aigua, aliment, energia...).

— Quina relació es pot establir entre desenvolupament/subdesenvolupament i degradació del planeta.

4. **JUDICAR**. Valora la idea de l'autor:

— Qui està malalt és l'ésser humà, més que la natura.

— Com definiries aquesta malaltia?

5. Fins a quin punt és certa l'acusació que hom fa a la teologia de la creació d'haver influït en la destrucció de la natura?

6. Tenim present la dimensió còsmica del pecat? El pecat trenca l'harmonia home-natura i el seu poder destructiu desemboca en una crisi ecològica.

— Valorem prou la seva importància al costat del pecat personal i estructural?

7. **ACTUAR**. Com aconseguir una administració responsable de la natura?

— Què comporta o ens exigeix l'equilibri ecològic?

— Com aconseguir una harmonia entre treball-descans, lluita-contemplació, esforç de superació-gratuitat?

— I entre desenvolupament dels països més pobres i conservació de la terra?

© *Cristianisme i Justícia*, Roger de Llúria 13, 08010 Barcelona
Telf: 93 317 23 38; Fax: 93 317 10 94
espinal@redestb.es; <http://www.fespinal.com>